

NESSET KOBHENESSET

SAMISK SMIE BRUKT I MIDDELALDER OG TIDLIG NYERE TID

av Ingar Figschau og Inga Malene Bruun

Kommune og fylke	Tjeldsund, Troms
Askeladden ID	214653
Museumsnummer	Ts16079
Kulturminnetype/ strukturer	Boplass/smie
Utgravningsleder	Ingar Olsborg Figschau
Feltledere	Silje Sivertsvik og Sjoerd van Riel (GIS)
Feltmannskap	3 personer
Tidsrom	19.08 - 16.09.21
Dagsverk i felt	52 dv
Metode	Maskinell og manuell avtorvning, stratigrafisk graving
Avtorvet areal	342 m ²
Dv med maskin	4 dv
Utgravd areal (fordelt på lag)	Lag 1: 15 m ² Lag 2: 9,5 m ² Lag 3: 3,5 m ²
Utgravd volum	1,4 m ³
Volum pr dagsverk	0,03 m ³
Hoh.	6 meter
Funn	Slagg, jern/metall, bein, ildflint
C14-dateringer	1442-1797 e.Kr.
Datering	Senmiddelalder- nyere tid

BAKGRUNNEN FOR UNDERSØKELSENE

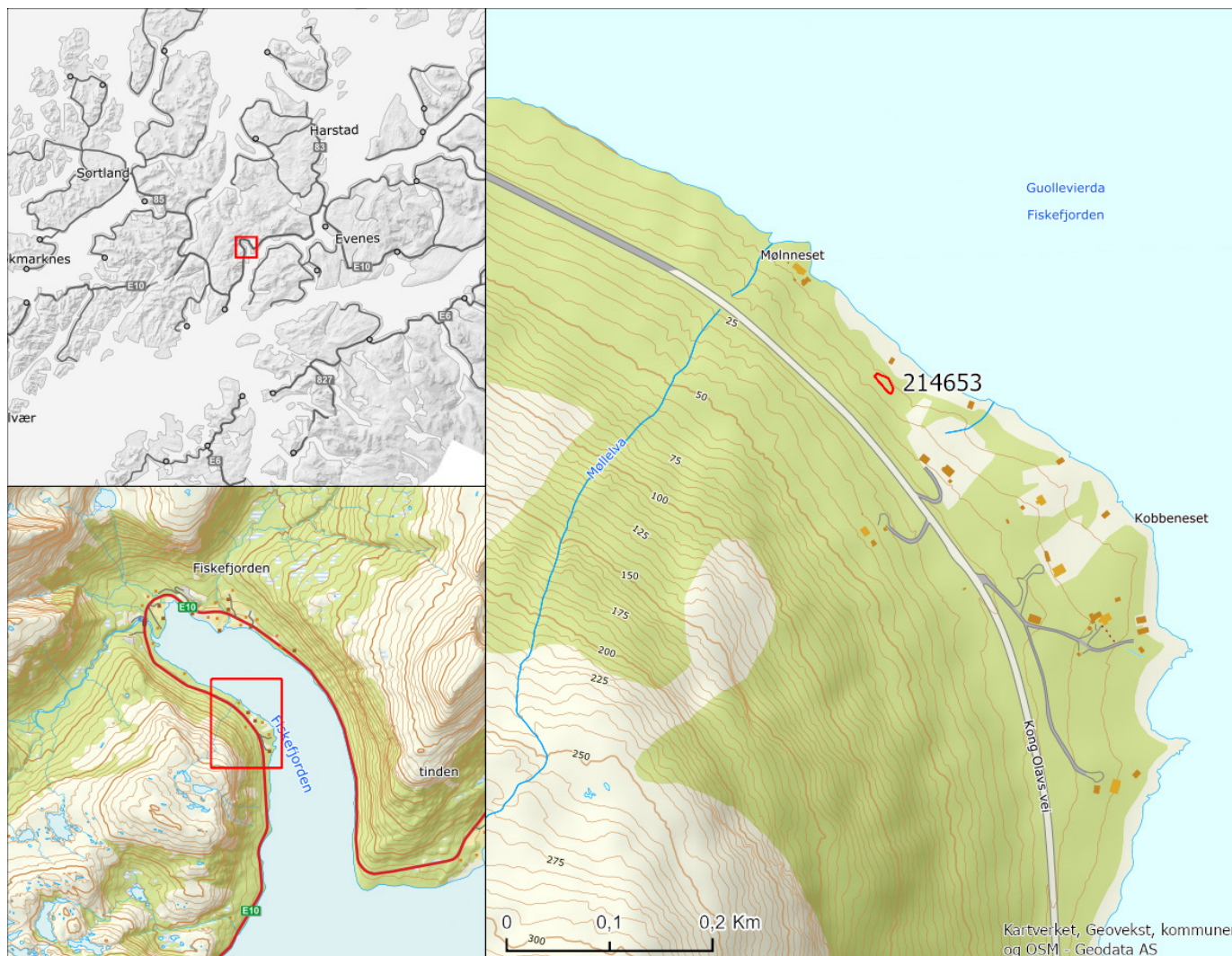
Lokaliteten Nesset Kobbeneset (id 214653) ble registrert av Sametinget i 2015 (Sommersteth, 2018, s, 39-41). Det ble her registrert tre gammetufter. Den største var oval og hadde árran i midten mens de to andre var mindre og rektangulære i formen.

Den største tuften hadde synlig voll av torv og stein og den ble registrert som todelt. Det ble tenkt at ildstedet lå midt i det største rommet, mens det mindre rommet utgjorde et inngangsparti. Tuftens ytre mål var 7 x 4 m orientert nordnordøst-sørsørvest. Árranet var rektangulært og målte 1,15 x 0,84 m. En trekullpøve herfra ble datert til 1490-1655 e.Kr.

De to mindre tuftene omtales begge som oppbygd av stein og torv med mål på rundt 4 x 3 m. Det ble ikke observert árran her. Tuftene antas å være yngre enn den største tuften, eller å ha fungert som støttebygninger.

Figur 1 Regnbue over utgravningsfeltet og pågående opprensing. I bakgrunnen sees Fiskefjorden og bygda i fjordbotn. Hellende terreng ned mot sjøen.

Figur 2 Oversiktskart med lokaliteten merket ut.

Tuftene knyttes til den samiske bosettingshistorien i regionen og spesielt Fiskefjordområdet. Fra historiske kilder er det fra 1600-tallet flere nedtegnelser om samisk tilstedeværelse. Fiskefjorden/Guollevierda hadde, som navnet tilsier, gode forhold for fiske, i tillegg til at man hadde tilgang på gode jakt- og fangstområder innover fjellene (Sommerseth, 2018, s. 41).

BELIGGENHET

Lokaliteten ligger på vestsiden av Fiskefjorden/Guollevierda, rett nordvest om Kobbeneset (Figur 2). Den ligger ca. 900 m nord for Finnsteinen (id 214571), som også ble undersøkt på dette prosjektet. Dagens E10 ligger ca. 40 m vest for lokaliteten, og det er ca. 35 m ned til sjøen. 150 m mot nordvest ligger Mølnevelen. Det er spredte bygninger i området rundt, både naust, bolighus og fritidshus.

Landskapet er østvendt med lett hellende landskap ned mot sjøen (Figur 1). Mot sørvest fortsetter skråningen og går etter hvert over til det som er Middagsfjellet (410 moh). Selve tuften ligger på en liten brink like inntil et gammelt bekkeløp mot nord. Vegetasjonen preges av bjørkeskog med bunnvegetasjon bestående av mye bregner samt mose og lyng. Torvdekket er imidlertid tynt og ligger rett oppå den steinete grunnen. Det er god utsikt over til Ol Persalia og Taraldsviktinden (774 moh) på andre siden av fjorden.

MÅLSETTING

Det er ikke stipulert konkrete problemstillinger til de ulike lokalitetene i prosjektplanen, men heller lagt opp til ulike gravestrategier for å kunne besvare de overordnede målsettingene. Tanken var at Nesset Kobbeneset skulle kunne representere en del av

densjøsamiske bosettingen, og gi mer informasjon om blant annet levesett, ressursgrunnlag, sesongbruk og boplassorganisering. Vi hadde formulert en rekke problemstillinger som ville være relevante i den forbindelse, men disse ble i løpet av feltarbeidet mindre og mindre aktuelle, da det viste seg at gammetuften ikke var en bolig, men en smie. I tillegg ble de to mindre tuftene avskrevet.

Problemstillingene ble i stedet rettet mot smievirksomheten og vi ønsket å se nærmere på hva slags smie dette var. Hvordan foregikk produksjonen? Hva produserte man her? Hvordan var smia oppbygd? Hvem brukte smia? Selv om lokaliteten overrasket, gir dette et vel så viktig bidrag til å forstå den mangfoldige samiske kulturen og bruken av regionen.

UNDERSØKELSESMETODE OG DOKUMENTASJON

FELTMETODE OG DIGITAL DOKUMENTASJON

Etter avtorving ble det valgt å grave stratigrafisk i strukturen. Dette ble gjort da man forventet å finne relativt synlige og definerte horisontale lag. Slike lag kan ofte defineres og skilles ut gjennom farge, konsistens og sammensetting, noe som stemte bra på denne lokaliteten. Lagtykkelsene varierte innad i strukturen, men generelt var kulturlagene svært tynne.

I prosjektplanen var det lagt opp til å ha kryssprofiler i tuften, og dette ble også fulgt. Kryssprofilene ble lagt fra utkanten av ildstedet og utover veggvollen, men ettersom ildstedet ikke lå helt sentrert i tuften ble ikke sektorene helt like store. Ildstedet ble formsnittet og begge halvdelene ble undersøkt. Avslutningsvis ble deler av den nordvestlige profilen utgravd. Massene fra ildstedet og enkelte kontekster ble vannsåddet.

Enkelte moment med innmålingsrutinene ble ikke fulgt, noe som blant annet medførte at relasjon mellom like objekter ikke ble ført. I felt ble det også gjort en glipp med himmelretningene. I dokumentasjonen omtales sektorene som nordvest, nordøst, sørøst og sørvest. Dette er imidlertid ikke helt riktig, da sektorene i realiteten er orientert helt i tråd med himmelretningene. I denne rapporten har vi forholdt oss til de reelle

himmelretningene. Det som i felt ble beskrevet som sektor nordøst tilsvarer sektor nord. Videre tilsvarer sektor sørøst sektor øst, sektor sørvest er sektor sør, og til sist er sektor nordvest sektor vest. Dette forklarer også hvorfor nordpil på foto ikke samsvarer med figurtekst og retning foto er tatt mot.

PRØVEUTTAK

Prøver ble tatt ut både i plan og profil. Det ble tatt ut blant annet fosfat- og makroprøver fra horisontale kontekster. Disse ble tatt inn med graveskje fra et konsentrert område. Fra selve tuften ble det tatt inn prøver både i plan og i profil. Uttak av prøver i profil var som regel å foretrekke, men det var ikke alltid mulig da ikke alle lag strakk seg bort til profilbenkene. Det ble tatt trekullprøver fra ulike steder, ikke bare for å datere ulike kontekster, men også for å prøve og få en sammenhengende datering i forhold til bruksperiode og eventuelle brukssekvenser.

ERFARINGER

Erfaringene med metodene som ble anvendt ved Nesset Kobbeneset, er i stor grad positive. Graving med kryssprofil kompliserte likevel dokumentasjonen en del, og gjorde det utfordrende å holde oversikt over alle lag og se sammenhengen mellom dem. En vel så god metode på denne typen strukturer, kan være å grave en halvdel, dokumentere profil og ta prøver, før man graver den resterende halvdel. Større flater vil gi bedre forståelse av lagenes utstrekning og forenkle dokumentasjonen.

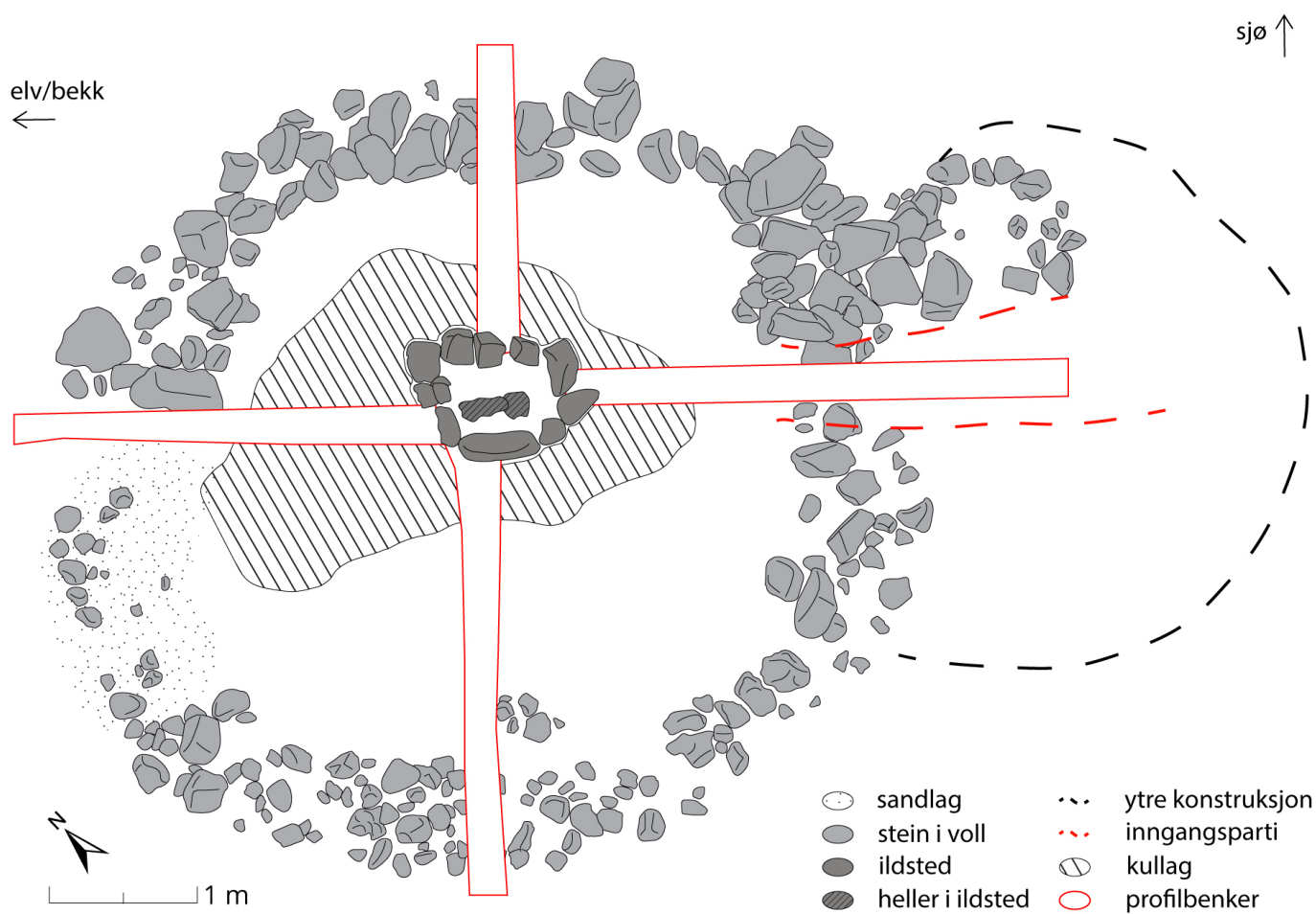
OBSERVASJONER OG RESULTATER

TUFT A1058

Gammetuften (A1058) ble, som nevnt, gravd i fire sektorer, før ildstedet ble undersøkt separat. Innmålingene er gjort sektorvis. En del lag og strukturer, slik som veggvollen, er dekkende for større deler av tuften, men består altså av fire id-nummer. Ettersom det under dokumentasjon ikke ble laget relasjoner mellom kontekster, vil presentasjonen under gjøres sektorvis. En del relasjoner er likevel notert ned, og omtales også i teksten.

Figur 3 Tuften etter avtorving, topp av oppresningslag A1016 synes. Foto tatt mot nord.

Figur 4 Plantegning av tuften med ildsted, profiler, veggvoll og trekullag.

Før avtorving fremsto gammetuften som sirkulær med steinsatte veggvoller dekket med mose, torv og lyng. Mot sørøst så det også ut til å kunne være et ekstra rom. I tilknytning til dette var det også en mindre ryddet flate med en svakt definert steinsirkel. Hoveddelen av tuften fremsto som godt avgrenset og ildstedet var også godt synlig. Sistnevnte var rektangulært utformet med tydelig steinsatte ytterkanter.

Ytre veggsmål ga strukturen en størrelse på ca. 30 m², mens de indre målene indikerte en størrelse på ca. 12,5 m². Veggvollen hadde ikke spor etter kollaps. På ene halvdel av tuften som vendte mot nord og øst hadde veggvollen dobbel steinpakning. Mot sør og vest var det kun en enkelt rekke med stein.

I registreringen ble ildstedet i tuften omtalt som årran. Vi har valg å ikke bruke dette begrepet, da det heller viser til et mer generelt ildsted og i arkeologien gjerne forbindes med bosetting. I det følgende vil det omtales som ildsted eller álvi/esse.

STRATIGRAFISKE FORHOLD

De stratigrafiske forholdene er fordelt på de fire graveseksjonene: nord, sør, øst og vest. A1016 var et overliggende opprensingslaget som utgjorde overgangen mellom torv og kulturlag, og det dekket hele tuften. Tykkelsen på laget varierte en del hvor det stedvis er relativt tynt, mens andre steder er noe dypere. Laget besto av blant annet humus, stein, organisk materiale og sand (Figur 3 og Figur 4).

I den vestlige seksjonen er det registrert sju lag/kontekster. Under opprensingslaget ble det registrert tre stratigrafisk sammenhengende lag/kontekster. A1407 blir beskrevet som del av veggvoll, men har enkelte steder glidd ut. Fargen er gråbrunt og består av silt, fin sand og noe humus. Det ble også registrert enkelte forekomster av trekull.

A1347 ligger like innenfor veggvollen, øst for A1407. Laget er tolket som gulvlag og inneholder små biter trekull samt en del mindre steiner. Laget består av sammenblandet humus, sand og silt. Det forekommer enkelte trekullbiter og linsener av blant annet sand. Laget er svært likt, om ikke identisk, med lag A1407 i veggvollen, og kan være delvis innraste masser herfra. Dybden variere mellom ca. 2-4 cm.

A1330 ligger øst i den vestlige seksjonen, og går inn i profilbenken. Dette er et kraftig kullag ved siden av ildstedet. I laget er det flere store kullbiter med forekomster av gråbrun sand mellom. Antageligvis har A1330 ligget over A1347 og A1407, som delvis er tolket å være del av selve veggvollen.

Underlagt disse lagene fulgte A1471, A1462, A1585 og A1595. A1471 og A1462 er begge registrert i selve veggvollen. Førstnevnte beskrives som en trekullinse i det vestlige hjørnet av tuften som ligger delvis i vollen. Linsen er ca. 2 cm tykt, og er noe udefinerbar. A1462 beskrives som et lyst grått sandlag i veggvoll med noe utflytende avgrensning inn i selve tuften. Det ble målt inn som en egen kontekst da det var et svært tydelig fargeskifte i vollen. Fyllskiftet er ca. 1,7 m av veggvollen, og går delvis inn i profilveggen. A1585 beskrives som et oransjebrunt lag, muligens med noe brent leire. Det viste seg etter hvert å være en konsentrert linse omgitt av trekull (A1330). Linselaget gikk også inn i profilbenken. Denne seksjonen av profilbenken ble senere gravd ut, og da fikk resterende del av laget id A1988. Det siste laget over steril grunn var A1595. Laget besto av siltholdig finkornet sand, og er tolket som et utvaskingslag fra overliggende trekullag (A1330). Laget inneholdt ingen funn eller trekull.

I den nordlige seksjonen ble det registrert tre lag. Disse besto av A1162, A1182 og A1210. A1162 tilsvarer A1330 i den vestlige seksjonen, og er et kraftig trekullag. Også her ble det registrert flere større trekullbiter, en del slagg, slaggekuler og noe sammenblandet sand. A1182 tilsvarer A1347 i den vestlige seksjonen, og beskrives som et grålig sandlag iblandet en del grus og større steiner. Laget er plassert mellom A1162 og tuftens veggvoll. Det ble gjort funn av blant annet slagg, nagler og noe trekull. Antagelig har laget vært underliggende trekullaget, men det lot seg ikke skille tydelig ut under gravingen. A1210 består av et grått sandlag som definerer veggvollen i den nordlige seksjonen. Laget ble gravd og steinene i veggvollen ble rensset frem (Figur 5).

I den sørlige seksjonen ble det registrert fire ulike lag. Disse er A1140, A1124, A1237 og A1291. A1124 tolkes som et gulvlag og tilsvarer A1182 og A1347 i de foregående graveseksjoner. Laget beskrives som et lyst grått sandlag med enkelte innslag av silt. Laget strekker seg over hele den

Figur 5 Nordlig sektor i fremkant med tydelige steinsatte veggvoller. Silje Sivertsvik og Astrid Sirevåg graver ut den østlige sektoren. I profilen til høyre i bildet sees det tydelige trekullaget. Foto tatt mot sør.

Figur 6 Den sørlige sektoren er utgravd med profilbenk fremrenset vitner om tynne stratigrafiske lag. Foto tatt mot nord.

sørlige seksjonen, og grenser til kullag (A1140) mot nord og veggvoll (A1237) mot sør. Laget inneholdt også en del større steiner som trolig har falt inn fra veggvullen. Tykkelsen var ca 3 cm. A1140 tilsvarende trekullagene A1330 og A1162 i de foregående graveseksjonene. Laget beskrives som et konsentrert trekullag som ligger like inntil ildstedet. Konsistensen er lik som A1124, men har mye mer trekull i seg. Det er likevel ikke like tykt og konsentrert som A1330 eller A1162, og har en målt tykkelse på 2 cm. A1237 tilhører den sørlige veggvullen. Laget består av fyllmasse som ligger mellom de ulike steinene i veggvullen, og beskrives som gråbrun, siltholdig sand som er relativt finkornet. A1291 ligger under trekullaget (A1140), og tolkes som et utvaskingslag fra dette. Laget beskrives som grått silt- og sandholdig lag som i stor grad følger utbredelsen til overliggende trekullag. Laget har en målt dybde på ca. 2 cm (Figur 6).

I den østlige seksjonen ble det registrert og gravd ut fem ulike lag: A1536, A1551, A1573, A1706 og A1721. A1536 beskrives som et definert kullag bestående av kullholdig sand. Mengden kull er høyest rundt ildstedet og avtar mot sør og øst. Tykkelsen på laget varierer, men det fremstår jevnt over som tynnere enn kullaget i den nordlige seksjonen. Alle massene fra laget ble såldet. Funnene inkluderer metall, slagg, flint og små gråblå metallkuler/biter. Mesteparten av funnene fra såldingen tilhører massene nærmest ildstedet. Laget ligger like under avtorvingslaget (A1016). A1551 beskrives som et sandlag i veggvullen. Laget tilsvarende A1237, A1210 og A1375 i de andre seksjonene. Laget består av lys sand med enkelte linser med rødbrun sand og flere mindre porøse rødbrune steiner. Det var også noen små kullflekker spredt rundt i laget. Det ble funnet noen slaggekuler. Laget har ellers noen steiner, både større og mindre. Sandlaget ser ut til å fortsette i A1876 da det er funnet samme type lys sand der. A1573 består av et lysegrått sand- og siltlag. Laget tolkes som gulvlag og kan knyttes sammen med A1124, A1182 og A1347 i de resterende graveseksjonene. Etter fjerning av kullaget ble det klart at dette laget henger sammen med A1706. A1721 ligger like under A1551 og er et mindre område på ca. 15 x 24 cm. Laget beskrives som en rødbrun sandfleck i den østlige veggvullen med lys sand på begge sider.

Midt i sandflekken fantes en litt større porøs rødbrun stein. Steinen har også noen svarte områder. Den delte seg i flere mindre deler da den ble undersøkt. Det ble også observert noen trekullbiter i laget.

Strukturer

I tilknytning til tuften ble det registrert to steinkonstruksjoner som kan tolkes som mulige veggvoller (A1755, A1799). A1755 beskrives som en ca to m lang steinkonstruksjon som går fra tuftens østlige veggvoll og østover før den bøyer mot sør. Noen steder er konstruksjonen tydelig, mens den andre steder er mer diffus. Det virker som om det er to åpninger, en i øst og sør. A1799 er en mindre, lignende steinkonstruksjon som går ut fra den sørlige veggvullen. Denne er bare 1,5 m lang og bøyer i mindre grad. A1799 tolkes som en fortsettelse av A1755. Stratigrafien i dette området var svært tyn, og det ble ikke gjort mange funn her. A1755 og A1799 kan også tolkes som ryddede steiner fra inngangspartiet til tuften, men det kan også være konstruert som et utvendig aktivitetsområde.

Under og rundt steinpakningen A1755 ble det gravd et sandholdig lag (A1876). Laget hadde stedvis et tynt sandlag over et noe grovere gruslag. Antageligvis er dette laget en fortsettelse av A1551. Rundt de største steinene i laget ble det funnet flere ansamlinger av trekullbiter, slagg, metall, flint og slaggekuler.

Litt nordøst for sentrum av tuften lå det rektangulære ildstedet (A1658). Det var bygget opp med steinsatt kant der steinene hadde ulik størrelse og form (Figur 7). Ildstedet er orientert nordvest-sørøst og måler ca. 100x90 cm. Strukturen består av en større (55x20 cm) avlang stein i den sørvestlige langsiden, fire mer jevnstore steiner på rundt 20x20 cm, samt en lengre stein på 35x20 cm. I den nordvestlige kortsiden ligger det to steiner (hvorav en har delt seg) på ca. 20x15 cm. I den sørvestlige kortsiden er strukturen mer åpen foruten den avlange steinen lengst sørvest i langveggen. Det ble valgt å snitte ildstedet, dokumentere profil og ta ut prøver, før man grov ut resterende del. Funn i ildstedet inkluderer brent bein, skjorbrent stein, slagg, flint og metall (spiker/nagler, små slaggekuler og slagglumper).

Figur 7 Álvi/essen etter avtorving. Foto tatt mot nord.

Figur 8 Álvi etter fjerning av steinkonstruksjonen. Kullaget A1701 vises tydelig. Foto tatt mot nordøst.

Stratigrafien ble registrert i de to respektive halvdelene av ildstedet (nordøst og sørvest). Den nordøstlige delen ble gravd i fire lag: A1675, A1685, A1701 og A1841. A1675 beskrives som et kullag iblandet torv med en dybde på ca. 3 cm. Det ble funnet noe slagg, nagler og brent bein i laget. Det påfølgende laget, A1685, beskrives som et askegrått lag sentrert i ildstedet med en del trekull og linser med svart trekull. Dybden varierte, men var opp til 4 cm. Under dette laget fulgte A1701, som defineres som det andre kullaget i ildstedet (Figur 8). I den nordvestlige delen består laget hovedsakelig av kull, mens i den sørsøtlige enden er det mer blandet kull og sand/silt. Det ble funnet brent bein i hele laget, med en konsentrasjon i den sørlige delen. Rundt steinene i siden av ildstedet er det torv/humus. I bunnen av ildstedet var det en steinhelle og det ble foreslått at det kanskje kunne være steinheller i bunnen av ildstedet. A1841 er opprensingslag i overgang mellom A1701 og steril grunn.

Den sørvestlige delen ble gravd i lagene A1933, A1954, A1970, A2000 og A2027. A1933 beskrives som andre halvdel av ildsted som

relateres til A1675 (den andre halvdel). Laget består av humus og trekull. Laget består også av litt torv på toppen iblandet en del trekull. Det er generelt mye trekull, men ikke så store biter. Det er også gjort funn av en del brent bein og noen større stykker med slagg. Fargen på laget er svart og har en dybde på ca. 3 cm. A1954 beskrives som andre halvdel av en askegrå linse og relateres til A1685. Formen er halvmåneformet. Fyllmaterialet består av organisk fyll, trekull iblandet brent bein, brent flint, flint, jern og litt slagg. Konsistensen er ganske feit og relativt kompakt. Dybden er på ca. 3 cm.

A1970 beskrives som trekullag underliggende A1954. Dette laget tilsvarer A1701 i andre halvdel. Eneste forskjell er at i dette laget ligger det et stein og heller i trekullaget, noe som kan indikere at det er et lag til under dette, da det er en del trekull under steinleggingen. Dette er målt inn som lag A2000, og starter med steinleggingen. Hvorvidt det er et separat lag er usikkert da man ikke hadde tydelig lagskille i A1701. Fyllmaterialet består primært av trekull over et brunt utvaskingslag med brent bein, slagg

Figur 9 Profilbenker i tuft. Álvi er til venstre i bildet hvor den nordøstlige delen er gravd ut. Profil C1850 fortsetter nordvestover (til høyre). Fra denne profilbenken ble det tatt ut flere prøver

Figur 10 Bryner (FX1496 og FX1500). Disse ble funnet like ved hverandre og passer sammen.

og jern. A2000 er halvmåneformet. Fyllmaterialet består av trekull som går over til et brunt utvaskingslag over undergrunn. I undergrunn ligger det et steinlag. I østlige halvdel ble dette laget gravd som A1701, og det er usikkert om A2000 er samme lag som overliggende A1970, men grunnet et steinlag på toppen ble dette gravd som et eget lag. Den store ildstedsteinen i sørvest ligger omtrent på toppen av dette laget, noe som kan indikere at dette er bunnen av ildstedet, og at steinlaget midt i er bunnen av selve ildstedet. Trekullet som ligger under var svært tynt og er antageligvis rester av bunnen. Det var mindre funn i laget enn foregående halvdel, men også her er det forekomster av brent bein og jern. A2027 er bunn av A2000 og toppen av undergrunn i ildsted. Laget ble ikke gravd, men kun renset frem for å påvise steril grunn.

Det ble også valgt å grave deler av den nordvestlige profilbenken (C1850 og C1753) da det var ønskelig å få et bedre innblikk i lagdelinger og hendelser i dette området. Det ble gravd i tre lag som besto av A1947, A1976 og A2034. A1947 beskrives som et markant kullag, som tilsvarer A1330 og A1162. Påfølgende lag, A1976, består av svartbrun og sammenblandet lag med kull, sand, silt og stein. A2034 er bunn av A1976 og topp av undergrunn. Dette ble ikke gravd, men kun dokumentert gjennom fotogrammetri (Figur 9).

FUNNGJENNOMGANG

Det ble totalt registrert 313 funn ved Kobbeneset. Materialet er sett på og vurdert, men ikke endelig katalogisert. Dette antallet inneholder dermed noen usikkerhetsmomenter,

og vil trolig bli noe høyere.

Funngjennomgangen under er fordelt etter funntype/materiale, og ved Nesset Kobbeneset vil det si bein (brent og ubrent), jern/metall, organisk, slagg (slagg og slaggkuler) og stein. Materialet presenteres med funnummer fra Intrasis.

GJENSTANDER AV STEIN

Steinmaterialet fra Kobbeneset kan deles inn i fire ulike kategorier: ildflint, amboltsteiner, baksteheller og bryner (tabell 1). Det ble registrert tre brynefragmenter hvor to sammenhørende fragmenter (FX1496 og FX1500) (Figur 10) ble funnet like ved hverandre i den vestlige seksjonen i trekullag A1330. Det ble også funnet et brynefragment i den nordøstlige delen av ildstedet, i lag A1685. Dette er spaltet i fire biter.

Det ble samlet inn 115 biter av ildflint. Disse lå spredt over hele tuften med en stratigrafisk fordeling fra avtorvingslaget til det markante trekullaget og i veggvollen. To hovedkonsentrasjoner peker seg likevel ut; sektor nord og ildstedet. Omtrent 70% av all ildflint kommer fra disse to konsentrasjonene.

Gjenstand	Sektor nord	Sektor sør	Sektor øst	Sektor vest	Ildsted	Profil	Utenfor tuft	Sum
Ildflint	48	2	9	9	32	15		115
Amboltstein							4	4
Bakstehelle	1	1						2
Bryne				2	1			3
Sum totalt	49	3	9	11	33	15	3	124

Tabell 1 Oversikt over alle steinfunn.

Figur 11 Bakstehelle (FX1122) av glimmerskifer.

Det ble i tillegg funnet to mulige baksteheller og fire amboltsteiner. Bakstehellene, som er av glimmerskifer, ble funnet i den nordlige seksjonen (FX1122) og like øst for det som er tolket som inngang til tuften (FX1159) (Figur 11). Sistnevnte er derimot noe usikker i forhold

til definering, noe vi kommer tilbake til. To av amboltsteinene ble funnet henholdsvis 2 og 2,5 m nordøst for selve tuften, ned mot sjøen (FX1114 og FX1208). En ble registrert i veggvollen i den sørlige seksjonen (FX1123). Den siste ble funnet helt på slutten av utgravingen og fikk ingen id, men lå 1,5 m øst for FX1123. FX1114 og FX1123 (Figur 12) hører sammen, og har vært deler av en større amboltstein. De fire amboltsteinene har to glatte sider, og skiller seg ut fra resten av steinmaterialet ved lokaliteten.

Bein/tann

Det ble gjort 16 funn av bein (Tabell 2) ved Kobbeneset. Disse består av både brente og ubrente bein, samt dyretenner. Deler av beinmaterialet er funnet i såldet og har ingen punktregistrering, men knyttes til struktur og lag. 10 bein ble funnet i ildstedet og kommer fra samtlige lag i strukturen. Det resterende beinmaterialet ble funnet spredt i tuften. De ubrente beinene ble funnet under opprensing og antas å være relativt moderne. Materialet er ikke artsbestemt eller videre analysert.

Figur 12 To sammenhørende amboltsteiner (FX1114 og FX1123)

Gjenstand	Sektor nord	Sektor sør	Sektor øst	Sektor vest	Ildsted	Profil	Utenfor tuft	Sum
Tann fra pattedyr	3							3
Brent bein					10			10
Ubrent bein			3					3
Sum totalt	3	3			10			16

Tabell 2 Oversikt over alle beinfunn

Jern/metall

Det ble registrert 114 funn av jern/metall ved lokaliteten (Figur 13). Det er gjort funn i hver seksjon av tuften, men spredningen er ujevn med en klar overvekt i den nordlige og østlige seksjonen, samt i ildstedet. I den sørlige og vestlige seksjonen er det kun registrert noen få funn. Jernfunnene kan deles inn i to hovedkategorier – jernnagler og uidentifiserte jernfragmenter. Trolig er det i sistnevnte kategori også en del fragmenter av nagler, bare at de ikke kunne identifiseres. Antallet jernnagler kan derfor være noe underrepresentert. I sektor sør ble det funnet en tyngre gjenstand (F1030), mest sannsynlig bestående av en kobberlegering, som kan ha vært en form for redskap, og da helst en dor. I den nordlige sektoren ble det funnet en større gjenstand (F1120) (Figur 13). Denne er avlang med økende bredde og i den ene enden er det et gjennomgående hull. Det kan ligne en jernbarre med et øye i den ene enden, alternativt et fiskesøkke. Samtlige glødeskall ble funnet i den østlige sektoren.

Funnene fra ildstedet ble hovedsakelig funnet i såldet og derfor ikke gitt eget målepunkt, men heller relatert til lag og kontekst. Det ble gjort jernfunn i samtlige lag. Ca 62% av alle jernnagler ble funnet i ildstedet, mens de hadde en mer jevn fordeling ellers i tuften. I tillegg ble det registrert jernfunn i den utgravde delen av profilbenken mellom graveseksjonene nord og øst.

Slagg

Det ble totalt samlet 60 funnposer med slagg og slaggkuler (Tabell 4). Disse funnene inneholder alt fra ett enkeltfunn til flere gjenstander, så det totale antallet er langt høyere. Av disse ble det registrert 14 funn som inneholdt slaggkuler.

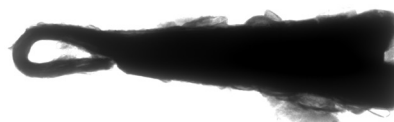
Gjenstand	Sektor nord	Sektor sør	Sektor øst	Sektor vest	Ildsted	Profil	Utenfor tuft	Sum
Jernnagler og naglefragmenter	5	4	1	4	28	2	1	45
Dor		1						1
Kobber	1							1
Jernbarre	1							1
Jernfragment	22	4	17	5	6	4	1	59
Glødeskall			7					7
Sum totalt	29	9	25	9	34	6	2	114

Tabell 3 Oversikt over alle metallfunn

Funnspredningen av slagg og slaggkuler har likhetstrekk med blant annet jern. I den sørlige seksjonen ble det ikke funnet noe slagg eller slaggkuler, mens det i de andre seksjonene er en del forekomster. Fordelingen av slagg er relativt jevn, men med den vestlige sektoren som den mest funnrrike. Slaggkulene fordeler seg ganske likt over hele tuften. I den vestlige og nordlige sektoren konsentrerte funnene seg til trekullaget (A1162 og A1330). I den østlige sektoren fordelte funnene seg på flere lag. Flest funn ble registrert i avtorvingslaget (A1016) og det ble også gjort funn i selve veggvollen (A1876), samt trekullaget (A1536, A1573).

I ildstedet ble det funnet slagg i samtlige lag. Slaggkuler ble derimot kun funnet i øverste lag (A1675 og A1933). I profilbenken ble det registrert funn i lagene A1988, A1947 og A1976 hvor samtlige hadde funn av slaggkuler, og to hadde funn av slagg (A1947, A1976).

XR1181
1FM1120
90 kV, 3.0 mA, 30 sek

Figur 13 Røntgenbilde av metallgjenstand (F1120). Mulig jernbarre.

Gjenstand	Sektor nord	Sektor sør	Sektor øst	Sektor vest	Ildsted	Profil	Utenfor tuft	Sum
Slaggkuler	3	2	3	2	3	1	14	
Slagg	9	11	15	9	2		46	
Sum totalt	12	13	18	11	5	1	60	

Tabell 4 Oversikt over funn av slagg og slaggkuler

Organisk

Det ble gjort ett funn som er klassifisert som organisk (F1443). Dette er en bit av tekstil bestående av tvinnede tråder som antagelig stammer fra et større stoffstykke. Tekstilbiten er lys brun i fargen, lett usymmetrisk og ikke større en ca 2 x1 cm. Fragmentet ble funnet i lag A1375 i den vestlige seksjon.

ANALYSE

PRØVER

I likhet med flere av de samiske lokalitetene, var Nesset Kobbeneset en prioritert lokalitet for naturvitenskapelige prøver. I tillegg til trekull for datering, ble det analysert botaniske prøver med tanke på makrofossiler og pollen, markkjemi og metallurgi.

Trekullprøver

Det ble tatt inn 14 trekullprøver, og av disse ble syv prøver sendt inn til analyse (Tabell 5). Prøvene er datert til perioden mellom 1442

- 1797 e.Kr. De to eldste dateringene stammer fra bunnlag i ildsted og profil, og dateres til henholdsvis 1442-1490 (Ts.16079.11) og 1451-1490 (Ts.16079.15). Disse prøvene viser at etableringen av smien har foregått innenfor perioden 1442-1490.

Prøvene som stammer fra de påfølgende lagene i ildstedet viser også til en kontinuerlig bruk av lokaliteten, hvor det øverste laget av ildstedet dateres til 1475-1624 (Ts 16078.13). Det mellomliggende askelaget (Ts.16079.14) avviker imidlertid noe med en datering til perioden 1523-1645.

Prøvene er relativt samstemte, der seks av syv dateringer havner innenfor tidsrommet 1442-1645. Den siste prøven (Ts. 16079.12) avviker noe fra dette med et resultat på 1639-1797 fra lag 1330. Prøven er tatt helt i toppen av laget, og kan vise til en sekundær hendelse.

Dateringene tyder på at gammetufta på Nesset Kobbeneset var i bruk innenfor tidsrommet 1442 til 1645, altså siste del av middelalder og tidlig ny tid.

Botanikk

Det ble analysert fem makroprøver og sju pollenprøvene. Makrofossilprøver ble oversendt botaniker etter at de var flottert. Vegetasjonen rundt tufta har bestått av bjørkeskog med en del storbregner i undervegetasjonen (Halvorsen, 2022, s, 10). Det er også påvist sopp som indikerer husdyrmøkk i flere av prøvene.

En pollenprøve tatt i struktur A1755 og A1799, det mulige forrommet/vindfanget utenfor

Museumsnr	Betanr	Intrasis ID	Funnkontekst	Prøvetype	Datert materiale	C14 alder	Kalibrert alder
Ts. 16079.11	TRa-17222	P1874	Bunnlag 1330, CS1753, profil	Trekull	2 biter Betula sp.	409 ±15	1442 - 1490 AD
Ts. 16079.12	TRa-17223	P1875	Topplag 1330. CS1753, profil	Trekull	2 biter Betula sp.	247 ±18	1639 -1797 AD
Ts. 16079.13	TRa-17224	P1911	Lag 1675, A1658 ildsted	Trekull	3 biter Betula sp.	359 ±9	1475 -1624 AD
Ts. 16079.14	TRa-17225	P1912	Lag 1685, A1658 ildsted	Trekull	1 bit Betula sp., 2 biter Dicotyledon	296 ±9	1523 -1645 AD
Ts. 16079.15	TRa-17226	P1913	Lag 1701, A1658 ildsted	Trekull	1 bit Betula sp., 1 bit Alnus/Corylus sp.	395 ±9	1451 -1490 AD
Ts. 16079.17	TRa-17227	P1910	Lag 1876, sektor øst	Trekull	2 biter Betula sp.	363 ±12	1464 - 1625 AD
Ts. 16079.25	TRa-17228	P1438	Lag 1330, sektor vest	Trekull	2 biter Betula sp.	297 ±9	1523 -1645 AD

Tabell 5 Dateringsprøver og resultater

tuften, viser dominans av pollen og ellers gress og urter. En makroprøve tatt innenfor tuftens inngang, i sektor sør, har en helt annen signatur og inneholder kun sopp som indikerer omroting eller tråkk (Halvorsen, 2022b, s 7).

Pollenprøver fra gulvlaget sør for ildstedet inneholdt mye bjørk, samt en del urter og bærlyng. Blant annet ensyre, kurvblomster og gress. Prøver fra selve ildstedet inneholdt mye gress, pollen fra bygg og fragment av korn (trolig også bygg), samt urter som engsyre, molte og brennesle (Halvorsen, 2022b, s 8).

Det er også interessant å nevne at i selve ildstedet var forekomsten av bjørkepollen lavest, mens innholdet av gresspollen var høyere enn fra prøvene tatt utenfor tuften. Tilstedeværelsen av bygg i og rundt ildstedet tyder på behandling av korn i gammen og kanskje ble dette tørket/røstet på eller ved ildstedet (Halvorsen, 2022b, s, 10).

Markkjemi

31 prøver ble analysert med fem parameter, der 16 kom fra gammetuften og resten fra området sørøst for tuften. Gammetuften har gjennomgående høye analyseverdier og skiller seg klart fra prøvene tatt utenfor. Innholdet av Cit-P indikerer at aktiviteten her har vært av en art som akkumulerer lite fosfat, eventuelt av kort varighet. MS-verdiene viser en ekstrem forhøyning i tuften østlige del, og tolkes som en klar indikasjon på metallhåndtering. Muligens kan dette ha vært et utkastområde (Jerand, 2023b, s, 7).

FUNN

Som tidligere nevnt ble det totalt registrert i overkant av 300 funn ved Kobbeneset. De fleste funn ble registrert in situ, mens flere funn fra blant annet ildstedet ble registrert og tilknyttet lagkontekster. Bortsett fra tre funn, ble gjenstandsmaterialet registrert i eller like ved tuften.

Gjenstandsmaterialet

Funngjennomgangen gir en del tydelige indikatorer for hva lokaliteten har vært brukt til. Det er også verdt å merke seg at materialtypene som er registrert er få og i stor grad bruksrettet. Slagg, slagggkuler, ildflint, bryner og amboltsteiner peker alle i retning av smiearbeid.

Slagg blir som regel funnet i tilknytning til smier, jernvinner og smedaktiviteter. Slagg kan relateres til tre ulike prosesser: utvinning, primærsmiing (rensing av jern for slagg) og sekundærsmiing (gjenstandsproduksjon) (Larsen, 2009 s. 86). Ved Nesset Kobbeneset ble det funnet både slagg og slagggkuler i álvi/essen, men også i området rundt. Slagggkuler (Figur 14) er et direkte restprodukt av smining, og er små runde kuler/perler på ca. 10 mm i diameter. Slaggpærler kan dannes ved hamring på varmt jern, hvor slagg spruter ut og nedkjøles hurtig i møte med luften. De kan også dannes i selve álvi/essen hvor oppvarmet jern danner glødeskall som faller av emnet og blir liggende i temperaturreduserende forhold. Ulike ytre forhold i kombinasjon med overflatespenninger kan dermed føre til at glødeskallet danner små slagggkuler. Det er blant annet funnet slagggkaker fra esser som har flere fastsmeltede slaggpærler på overflaten (Narmo, 1997, s. 154–155).

Metallurgisk analyse

Det ble sendt inn både slagg, slagggkuler og glødeskall til arkeometallurgisk analyse ved Arkeologarna, Statens Historiska Museer i Uppsala i Sverige. Det ble der gjort et utvalg av større, hele slaggbiter for å kunne bedre beskrive materialet. Det samme ble gjort for slagggkulene, hvor de ble valgt ut på bakgrunn av farge og kontekster. Det ble også gjort analyse av medfølgende metall og glødeskall.

Analysen viser (Tabell 6) at slaggbitene fra Nesset Kobbeneset domineres av ulike typer jernoksider som indikerer at det har vært vekslende tilgang på oksygen i álvi/essen under smiing. Den store forekomsten av jernoksider antyder at slagget stammer fra metallisk jern, noe som igjen indikerer ganske rent jern. Dette knyttes til sekundærsmiing av emner (Grandin & Stilborg, 2022). I alle slaggbitene ble det også funnet små forekomster av metallisk jern, noe som støtter opp om smiing av gjenstander. I F1119 ble det også registrert små forekomster av kopperholdige flekker, og er det eneste tilfellet av flermetallhåndverk.

Funn av leire på enkelte av slaggbitene kan stamme fra ovnsforing eller naturlig undergrunn. Ved Nesset Kobbeneset ble det ikke påvist noen naturlige forekomster av leire, hvilket antyder at

Figur 14 Slaggbuler funnet i trekullaget (A1330) vest for álvi/essen.

dette stammer fra ovnsforing av selve álvi/essen.

Tilstedeværelsen av glødeskall og slaggbuler peker også mot jernsmiing. Flere av slaggbulene har en oppbygning og tekstur som kan tyde på at de først har smeltet og deretter blitt luftnedkjølt og fått samme overflatelag som glødeskallene, noe som kan indikere smiesveising. Det ble også funnet en del tykke glødeskall som antyder relativt høy temperatur eller lang oppvarming i essen (Grandin & Stilborg, 2022).

Funn av slaggbuler kan knytte tuften til sekundærsmiing, selv om de også forekommer i kontekster med primærsmiing (Jansen & Gjerde, 2015, s. 100). Funn av slaggbuler kan også peke mot primærsmiing av jernlupper (Rødsrud & Jouttijärvi, 2020, s. 260). Dermed kan man ikke utelukke at det har blitt utført både primær- og sekundærsmiing hvor man både har rensert jernemner, reparert gjenstander og hatt gjenstandsproduksjon. Funn av slaggbuler med høyt jernoksidinnhold og forekomster av metallisk jern antyder likevel at det primært har vært utført sekundærsmiing.

Steingjenstander

Det ble funnet fire større steindeler som er tolket å være amboltsteiner. De blir tolket å være brukt ved primærbearbeiding og grovsmining av glødende jernemner (Böckmann, 2007, s. 54;

Narmo, 1997, s. 27; Sauvage, 2005, s. 11–49). Amboltsteinene fra Nesset Kobbeneset har mål på henholdsvis 14x14x9 cm, 18x13x12,5 cm, 23x17x10 cm og 22,5x16x7,5 cm (LxBxH). To av disse hører sammen, men ble ikke funnet sammen (Figur 12). Disse steinene er nærmest rektangulære med to glatte og jevne sider på kort- og langsiden. Mangel på knusespor har antageligvis sammenheng med amboltsteinene har vært benyttet som underlag for bearbeiding av det varme jernet da det kom rett ut fra essen (se Narmo, 1997, s. 155).

Det ble funnet flere brynefragmenter av skifer ved lokaliteten. Skiferbryner har blitt anvendt til kvessing og overflatebehandling av jern, men også andre metaller. Bruken av bryner er allsidig og utbredt, og kan ha blitt brukt til vanlig vedlikehold av redskaper, samt bearbeiding og produksjon av jern- og metallprodukter. I forhold til smiing kan brynesteiner ha blitt brukt for å fjerne glødeskall på jern (Hartvigsen, 2014, s. 45). Man kan også ha brukt grove skiferbryner til å beregne renheten på jernet ved å slå på jernet med brynet, hvor fargen på gnisten kunne anslå renhetsgraden (Jansen & Gjerde, 2015, s. 68).

Det ble funnet to mulige baksteheller. Den ene (F1159) består av to større fragmenter samt ni mindre biter i rødlig granatglimmerskifer. Disse ble funnet samlet og stammer antageligvis fra samme stein. Tykkelsen er på ca. 1-1,5 cm. Formen på de største fragmentene er noe usymmetrisk i forhold til bakstehellens sirkulære utforming. I tillegg er det ingen synlig sotavsetning på noen av fragmentene. Det er likevel en del avskaling i overflaten, noe som kan antyde varmpåvirkning. Sett opp mot de vanligste defineringene av baksteheller som runde, tynne heller med kryssende furer, er det få holdepunkter for en slik definisjon av F1159. Glimmerskifer tåler likevel gjentatt oppvarming og nedkjøling, om enn ikke like godt som kleber. Det er gjort flere funn av baksteheller i glimmerskifer i Nord-Norge, noe som kan ha sammenheng med at råstoffet har vært tilgjengelig lokalt (Kjellman & Oppvang, 2015, s. 11–19)

Den andre bakstehella (F1122) ble funnet inne i selvetuften og har endel av de karakteristiske trekkene som baksteheller innehar, foruten de kryssmønstrede furene. Likevel har den naturlige bølgede overflaten til glimmerskifer egenskaper

Intrasis ID	Antall	Funnkontekst	Innhold	Analyse	Analyseresultat
A1685	2	A1685 ildsted	Plankonveks slagg med homogen sammensetting av jernoksider	Tynnslip & mikroskop	Domineres av komplekse jernoksider. Smiing av jern med vekslende tilgang på syre.
F119	2+	Sektor V	Plankonveks slagg med homogen sammensetting av jernoksider	Tynnslip & mikroskop	Domineres av komplekse jernoksider. Kopperrike dråper i bunn. Smiing av jern med vekslende tilgang på syre. Håndverk med kopper?
F1440	1	A1330	Plankonveks slagg med rødbrent leire i bunn.	Tynnslip & mikroskop	Domineres av komplekse jernoksider. Smeltet og brent leire i bunn (oksidert brenning). Smiing av jern med vekslende tilgang på oksygen. Leireforet smie?
F1454	1	A1330	Uregelmessig sammenblandet materiale, stein og slagg	Visuelt	Sammensmeltet materiale med varmpåvirket glimmermateriale. Konstruksjonsdel i metallhåndverk?
A1933	5+	A1933	Varmepåvirket og smeltet leire, glimmerskifer, slaggkuler	Mikroskop og tverrsnitt	Hule, flere lag med jernoksider. Smiing, sveising.
A1970	3	A1658 (ildsted)	Uregelmessig tyngre magnetisk slagg med konsentrasjoner av metallisk jern.	Mikroskop og tynnslip	Rik på jernoksid (wüsit og magnetit) med jern (kullfritt). Vekslende betingelser (reducerende/oksidierende) i ildsted/smie.
A1947	12	A1947 (profilbenk)	Slaggkuler, skall og annet varmpåvirket materiale	Mikroskop/snitt	Likartet variasjon som i øvrige funn
A1330	40+	A1330 (kullag i NØ-kvadrant)	Slaggkuler, 1-10 mm.	Mikroskop/snitt	Hul med flere sjikt av jernoksider
A1976:1	4	A1976 (profilbenk)	Uregelmessige slaggklumper	Mikroskop/snitt	Rust og annet varmpåvirket materiale. Sekundært, knyttet til smien.
A1976:2	13	A1976 (profilbenk)	Slaggkuler	Mikroskop/snitt	Hul med flere sjikt av jernoksider. Smiing og sveising
A1976:3	14	A1976 (profilbenk)	Glødeskall	Mikroskop/snitt	Flere sjikt av jernoksider. Smiing langvarig oppvarming.
A1976:4	11	A1976 (profilbenk)	Metall, uregelmessige klumper og (del av) gjenstand	Mikroskop/snitt	Stål i en tinnformet gjenstand (?). Bare litt slagg. Ingen skjøter. Ikke herdet. Smiing av stål, fra ett stykke, med litt varierende karboninnhold.

Tabell 6 Resultater at arkeometallurgisk analyse

som kan sammenlignes med furene, og gjort at brødet ikke har svidd seg fast. Den ene siden er også misfarget av sot. F1122 er derimot liten, og har bare en diameter på ca. 17-18 cm. De fleste bakstehellene har en diameter mellom 30 – 60 cm (Oppvang & Kjellman, 2015, s. 19; Weber, 1989, s. 7), og selv om det finnes avvik i forhold til disse målene, er størrelsen på F1122 fortsatt noe avvikende. Det er gjort funn av baksteheller som er dimensjonert etter ildstedets form og størrelse, og som ved pålegging kunne omgjøre ildstedet til en ovn, men disse har en langt større diameter enn F1122 (Grydeland et al., 2008, s. 43–44; Olsen,

2009, s. 23–24). Det er imidlertid også gjort funn av mindre runde steiner, både i glimmerskifer og kvartsitt, med diameter på 8-12 cm som har vært tolket som lokk (inventarnummer S5298.c og S9344.h, Arkeologisk museum i Stavanger). Begge er datert til bronsealder/eldre jernalder. F1122 kan ha fungert som en form for lokk, særlig med tanke på den aktiviteten som ble utført i tuften, men den kan like gjerne ha utfyllt sin rolle som bakstehelle. At ildsteder har blitt anvendt til flere ulike gjøremål er ikke fremmed (Grydeland et al., 2008, s. 43), og det har nok mest sannsynlig også vært tilfellet ved Kobbeneset.

Bein

Beinmaterialet består i all hovedsak av brente bein. Bortsett fra enkelte funn i selve tuften, er de fleste tilknyttet ildstedet. Hovedparten av beinfunnene består av små fragmenter, mest sannsynlig fra pattedyr, og da trolig klovdyr. Det er også interessant at det knapt er funnet fiskebein i materialet, særlig med tanke på lokalitetens plassering ved Fiskefjorden. Dette indikere at strukturen i mindre grad har vært beregnet for bolig, da fisk vil ha vært en naturlig del av det daglige kostholdet. Forekomsten av brent bein kan også ses på med en annen vinkling. Det er dokumentert at såkalt beinkull har spilt en vesentlig rolle ved smiing (Gansum, 2004, s. 44; Rødsrud & Jouttijärvi, 2020, s. 258), og det er ikke uvanlig å finne brent bein i ildsteder og esser tilknyttet smier (Jansen & Gjerde, 2015, s. 46–65; Rødsrud & Jouttijärvi, 2020, s. 260). En osteologisk gjennomgang vil kunne belyse denne hypotesen ytterligere, men det er en del holdepunkter for at beinmaterialet først og fremst kan knyttes til smiing.

Metall

Det lot seg identifisere ca. 45 nagler i ulik størrelse, form og befatning. Bortsett fra to av disse, ble samtlige registrert inne i selve tuften. Nagler og fragmenter kan stamme fra gjenbruk av materiale og omsmelting. Det er heller ikke overraskende å finne nagler og båtnagler i et slikt materiale. De kan knyttes til gjenbruk av båtbord til konstruksjon (Mikalsen, 2008, s. 50), men kan også tolkes inn i den maritime konteksten. Plasseringen av smia på Kobbeneset ville ha gjort den til et naturlig sted hvor man kunne bygge, reparere og produsere nødvendig utstyr. Mye av jern- og metallfunnene kan leses inn i en maritim kontekst, men har nok også vært allsidig nok til å kunne utføre reparasjonsarbeid og produksjon av redskaper også for terrestrisk bruk. Selv om det ikke ble registrert mye kobber, kan likevel kobberplaten ha blitt brukt som loddemiddel i smiprosessen med jern (Rødsrud & Jouttijärvi, 2020, s. 261). En av slaggeanalysene påviser også små dråpeforekomster av kobber, noe som underbygger dette.

Funn	Sektor nord	Sektor sør	Sektor øst	Sektor vest	Ildsted	Profil	Utenfor tuft	Sum
Stein	49	3	9	11	33	15	3	123
Bein	3		3	10				16
Jern	29	9	25	9	34	6	2	114
Slagg	12		13	18	11	5	1	60
Sum totalt	93	12	50	48	78	26	6	313

Tabell 7 Samletabell funn

Funnspredning

Som tidligere nevnt, er funnspredningen noe ujevn i tuften. Ser man på de ulike seksjonene fremkommer det et tydelig spredningsbilde (Tabell 7). Foruten selve ildstedet, er det særlig i den nordlige seksjonen mye funn. Om lag 1/3 av alle funn er fra denne sektoren. Dette indikerer at denne delen har hatt en spesiell funksjon. Det som også er slående, er den tilnærmede funntomme seksjonen i sør. Fraværet av funn kan tyde på at denne delen av smia har vært ryddet, eller hatt en annen funksjon enn resten. Den østlige og vestlige sektoren har til gjengjeld nesten like mange funn, selv om det er mindre variasjoner innen de enkelte funnkategoriene. Sektor øst dominerer på jern, mens sektor vest har mest slagg.

En mulig forklaring på den funnfattige sørdelen, kan være at sørdelen har vært der smeden oppholdt seg og jobbet. Det kan forklare hvorfor området fremstår som mer ryddet enn andre steder i tuften. I tillegg er det i dette område et mindre definert kullag utenfor selve álvi/essen enn i resten av tuften. Dette trekullaget var særlig markant og tykt i den nordvestlige delen, og det kan være rester etter et kullager. Det er uvisst hvor vanlig det var å ha kullager inne, og det er gjort funn av slike lager utendørs (Narmo, 1997, s. 149). Det ble ikke funnet noen spor etter trekullager i de avtorvetde områdene rundt tuften, noe som kan indikere at et slik lager enten har vært lengre unna, eller har vært inne i tuften.

TOLKNING

Strukturen ved Kobbeneset tolkes å være en smie hvor det i all hovedsak har foregått sekundærsmiing. Dette baseres på metallurgiske analyser, funn og stratigrafi. Andre elementer som taler for en slik tolkning, er plasseringen av tuften i landskapet. Den ligger helt inntil et større bekkefar mot vest, noe som kan ha vært av praktiske årsaker og gitt enkel tilgang på vann. Kanskje var det også med tanke på brannsikkerhet. Gulvflaten inne i selve tuften har kun blitt lett ryddet for stein, uten noe forsøk på en fullstendig planering. Bortsett fra baksteheller og byggkorn, peker heller ikke funnene mot at dette var en bolig.

I Norge er det ikke veldig mange smier som er arkeologisk undersøkt (Loktu, 2016, s. 261; Sauvage, 2005, s. 20–22). I Nord-Norge er det faktisk kun fire sannsynlige smier som er utgravd. Disse er Greipstad på Kvaløya, Stauran i Skånland og Skålbunes i Saltstraumen (Grydeland et al., 2008; Floor, 2009; Jørgensen, 2010, s. 144–145; Munch, 1965; Olsen, 2009). I 1980 ble også undersøkt en samisk smie på Elvejord i Lyngen (Simonsen, 1980, s. 203).

Selv om det komparative materialet er lite, er det likevel en del elementer som går igjen i forhold til Kobbeneset. Smiene har ikke tydelige oppmurte esser, men består i all hovedsak av steinkonstruerte ildsteder hvor større forekomster av slagg og trekull er en fellesnevner. Bortsett fra dette er det heller ikke beskrevet mye gjenstandsfunn. Nagler, båtnagler, kleber, ambolter, bryner, jernbolt og jernfragmenter er vanlige funn.

Likeve er det en del elementer som avviker i forhold til Nesset Kobbeneset, og viser at det ikke nødvendigvis har eksistert en standardisert oppbygning av álvi/essen (Sauvage, 2005, s. 26). Dette gjelder særlig i forhold til slaggekuler og glødeskall, som ikke nevnes ved de andre lokalitetene. Forklaringen kan også ligge i at disse funnkategoriene er svært små i størrelse, og vanskelig å oppdage uten sålding.

De andre smiene som er utgravd, er også tilknyttet andre bygg, enten plassert i en større huskonstruksjon, eller som tilbygg. Smien ved Kobbeneset er et frittstående bygg uten direkte tilknytning til annen bygningsmasse. Dette gjør at smien ved Kobbeneset skiller seg ut fra de andre

ved å være den første frittstående smien som er arkeologisk undersøkt i Nord-Norge.

Under den arkeologiske undersøkelsen ble det påtruffet svært lite materiale som kan knyttes til selve konstruksjonen. Kulturlagene var svært tynne, og selv i veggvollene ble det registrert lite organisk masse etter eksempelvis torv eller annet som kan antyde konstruksjonsdetaljer. Det ble heller ikke registrert noe stolpehull ved lokaliteten. Flaten inne i smien er ryddet, og det er tydelig at det er bygget opp med flere steiner i nordøst for å planere området. Den steinsatte veggvollen fremstår som sirkulær og indikerer således at det er mindre sannsynlig at smien har vært laftet, da laftede bygg ofte er kvadratiske eller rektangulære i grunnflaten. Mest sannsynlig har smien vært gammelignende i oppbygningen, konstruert med torv og reisverk i tre. Fraværet av organisk masse er likevel påfallende, men at smien har vært en lukket konstruksjon er naturlig – både med tanke på sesongmessig vær, men også viktig for å bedre lese gløde- og anløpningsfargene under smiing (Loktu, 2016, s. 267; Narmo, 1997, s. 156; Sauvage, 2005, s. 61; Tobiassen, 1981, s. 61).

Bortsett fra selve álvi/essen ble det ikke dokumenter noen spor etter belg eller andre installasjoner. De fire amboltsteinene ble funnet på ulike steder, hvor to faktisk lå over to meter utenfor tuftens østlige veggvoll (FX1114, FX1298). Det var kun én amboltstein som lå i selve tuften (FX1123), like ved inngangen i veggvollen. Det tyder på at ingen av amboltsteinene lå in-situ. Brynefragmentene ble funnet både i ildstedet og i den nordvestlige kvadranten, lag A1330, 60 cm vest for ildstedet. Laget er interessant, da det består av et relativt tykt (4 cm) og konsentrert trekullag med en god del slagpperler, småslag og glødeskall. Laget, konsentrasjonen og plasseringen i forhold til álvi/essen har likhetstrekk med andre utgravde smier fra blant annet Heggteveit søndre i Kviteseid kommune, Telemark fylke. Der ble det registrert en sirkulær nedgraving bestående av trekull, slagg og slagpperler som lå like ved essen. Strukturen ble tolket som spor etter amboltsted (Friis, 2022, s. 17). Det er også en tolkning som kan benyttes ved Kobbeneset.

I den nordvestlige delen av tuften ble det avdekket et grålig sandlag (A1462) som skilte seg ut fra resterende lag i farge og konsistens. Laget var i all hovedsak i selve veggvollen med noen forlengelser inn i selve tuften. Det kan være spor etter selve konstruksjonen, men det kan også ha vært brukt som flussmiddel i sminingen. Det har tidligere vært vanlig å anvende sand som flussmiddel helt frem til boraksen ble vanlig (Tobiassen, 1981, s. 62). Det lot seg ikke identifisere spor etter noen blåsebelg eller herdestamp i tuften.

De botaniske analysene viser spor etter husdyrmøkk og korn. Ifølge Halvorsen (2022b, s. 10) indikerer dette at man har behandlet korn i tuften, enten tørking eller røsting av korn på eller ved ildstedet. En slik kombinasjonsbruk av smier, er også påvist i nyere tid (Tobiassen, 1981, s. 9–10). Tilstedeværelsen av husdyrmøkk er interessant og kan peke i retning av flere tolkninger. Den lave mengden av de møkkindikerende soppsporene i kombinasjon med bruken som smie, gjør det lite sannsynlig med husdyrhold i selve tuften. En forklaring på soppsporene kan være at disse har blitt dratt inn gjennom normal aktivitet, noe som kan peke mot at smien har vært en del av en større bebyggelse i området der husdyrhold har vært del av driften. En annen forklaring kan at møkk ble brukt som brensel eller bygningsmateriale i smien.

Dessverre finnes det ikke noen gode historiske kilder som gi mer informasjon om smeden på Kobbeneset. De første nedtegnelsene om gårder i Fiskefjorden er i 1520 og 1522, men dette skal ha vært i botn av fjorden (Nielssen, 1990, s. 252). Fra området rundt Kobbeneset er første skriftlige omtale fra 1700-tallet og det er tydelig at det da fantes flere husmannsplasser her (Naustvik, 1990, s. 26–29). Gjennom booppgjør fra 1700-tallet i Ofoten, fremkommer det at smedutstyr nesten utelukkende kommer fra de samiske boplassene, og da er det gjerne snakk om komplett smedutrustning. Dette tolkes som at smiing har vært en samisk spesialitet (Kolsrud, 1947, s. 131–133).

Gjennom middelalderen blir området fra Kåringen til og med Fiskefjorden tolket å hovedsakelig være et samisk område (Nielssen, 1990), og har også flere stedsnavn som vitner om samisk tilstedeværelse (Borgos, 2020, s. 246). En av disse er lokaliteten Finnsteinen (id 214571) ca 900 m sørover langs fjorden, som har blitt undersøkt i dette prosjektet (se egen delrapport). Finnsteinens dateringer er svært like de fra Nesset Kobbeneset. Nærmere Kåringen er lokaliteten Lødingen Prestegård/Kåringskrysset (id 48564) som også utgravd på dette prosjektet (se egen delrapport). Dette var en gård med gammetufter og en økonomisk posisjon langt over gjennomsnittet, med en bruksfase til 1560–1630. Kanskje skal disse tre lokaliteten sees i sammenheng. På Finnsteinen ble det funnet et tykt lag med trekull og en betydelig mengde ildflint. Kan dette ha vært smedens kullager, liggende i skjul av steinens overheng? Kanskje kommer også noe av det fine jernmaterialet på Kåringskrysset fra smia i Fiskefjorden? Det i hvert fall sannsynlig at smia har må sees i samisk smitradisjon og at den har hatt en ganske allsidig bruk, men først og fremst tilvirket gjenstander.